

UDK 911.3:504.06 (541.35) = 863

UDC 911.3:504.06 (541.35) = 20

NAČRTI ZA OHRANITEV NARAVNE POKRAJINE V GOREPANJU (OSREDNJI NEPAL.)

Marjan C e n c e n*

Uvod

Pojav degradacije okolja v nerazvitih državah postaja čedalje bolj pereč ne le za te države, ampak za ves svet, katerega prihodnost je odvisna od skupnega reševanja nastajajočih težav. V mnogih primerih je ta degradacija pravzaprav plod vmešavanja zunanjega sveta v tradicionalno družbo z njenimi specifičnimi načini medsebojnega obnašanja in ravnanja z okoljem. Tudi zato se razvite države v zadnjih letih vse bolj vključujejo v različne oblike pomoči, ki naj omilijo nastajajoče probleme. Vrsta izkušenj iz šestdesetih let govori o tem, da so bile oblike pomoči mnogokrat presplošno zastavljene, brez realnih ocen in brez ustreznega predvidevanja posrednih učinkov. Zato so bile posledice večkrat škodljive in nepopravljive.

Tudi Nepal ima na tem področju vrsto slabih izkušenj, predvsem z gradnjo nama-kalnih sistemov, ki so zaradi močne erozije in akumulacije izgubili na učinkovitosti ali pa so zaradi porušenih jezov povzročili celo katastrofe. Šele ob koncu sedemdesetih let se je začelo stanje spreminjati, ko so strokovnjaki spoznali, da so veliko učinkovitejši manjši razvojni projekti, ki zahtevajo manj denarja, v okolje in družbo pa ne posegajo tako radikalno.

Zaradi hitrega razvoja turizma v Nepalju postaja okolje ponekod že preobremenjeno, kar velja zlasti za kmetijska tla in gozd. To pa je v hribovitih in goratih pokrajinah še posebno usodno zaradi okrepljene erozije tal, ki je že tako in tako intenzivna. S tem pa je ogrožen osnovni življenjski vir Nepalcev.

*Mag.geogr., Matke 23, 63312 Prebold, YU.

Osnovne značilnosti pokrajine in naselja v Gorepaniju

Naselje Gorepani leži v osrednjem Nepalju severozahodno od mesta Pokhara ter spada v naravno pokrajinski pas himalajskega predgorja. Strm relief in dinamične klimatske poteze stopnjujejo občutljivost pokrajine, v kateri se vsak večji poseg človeka odrazi v pospešeni degradaciji okolja. Vplivi monsuna so v tem delu Nepala zelo izraziti, saj po meritvah v bližnjem naselju Lumle pade nad 6000 mm padavin letno (G. M i e h e 1977, str. 144). Poleg padavin vpliva na rast vegetacije tudi megla, značilna za "megleni gozd" okrog Gorepanija. M i e h e ga po sestavi in bujni rasti uvršča v vzhodnohimalajski tip gozda. Na višinah med 2500 m in 3600 m višjim sedlom je med drevesnimi vrstami najznačilnejši predstavnik drevesni sleč (*Rhododendron arboreum*), pogosta pa sta še čuga (*Tsuga dumosa*) in javor (*Acer campbellii*). Drevesna debla so močno porasla z mahovi in lišaji, veliko pa je tudi praproti. Naša primerjava z gozdom v vzhodnem Nepalju, kjer se pod sedlom Lamjuri v okrožju Solu pojavlja podoben gozd, je potrdila Miehejevo opredelitev.

Nad sedlom se v višinah 2900 do 3100 m začnejo travnata pobočja, ki pa so predvsem tam, kjer so obrnjena proti jugu in vzhodu, poraščena z grmičevjem. Namesto drevesnega pa prevladuje grmičasti sleč (*Rhododendron barbatum*).

Ugodna prometna lega in razmeroma enostavno prehodno sedlao (nep. *deurali*) sta odločilna, da je Gorepani postal pomembno križišče poti, ki povezujejo dolino reke Kali Gandaki na severu, Pokarsko dolino na jugu ter naselja vzhodno in zahodno od sedla. V zadnjem desetletju se je na samem sedlu razvilo turistično naselje s hoteli in restavracijami, ki se hitro širi. Zaradi privlačnega naravnega okolja ter razgleda na pogorja Annapurne in Dhaulagirija ter zaradi (trekking) poti, ki vodi dalje na sever po dolini reke Kali Gandaki, se je tukaj razvilo eno najbolj obiskanih turističnih območij Nepala, poleg Kathmanduja in Pokhara seveda.

Povečan obisk turistov je spremenil naravno okolje Gorepanija; najbolj ogroženi so gozd, pitna voda in prst. Še v prejšnjem desetletju so večino pobočij na obeh straneh sedla pokrivali gosti gozdovi, ob našem obisku leta 1988 pa jih je ostal le manjši del. Po poročilih avstralske organizacije AREA (Association for Research Team) iz leta 1988 porabijo hoteli - teh pa je bilo leta 1986 že dvajset - na višku sezone povprečno po 220 kg lesa dnevno. Deset let prej (1978) je zadoščal en sam hotel, oktobra 1988 pa smo jih našli že 24. Vse to je naravne vire tako preobremenilo, da pelje v neogibno katastrofo. Tega domačini sprva niti slutili niso, še manj pa zmogli ustreznih rešitev.

Začetki dela organizacije AREA

Z delom organizacije me je najprej seznanil vodja projekta Bill J o n e s, kasneje pa sem preučil še njihovo letno poročilo (1988). O njihovih ugotovitvah sem se prepričal na terenu, bodisi z anketiranjem domačinov, bodisi z ogledom tehničnih inovacij in okolja, zlasti stanja okoliških gozdov.

Projekt za zaščito naravnega okolja v Gorepaniju so sprejeli decembra 1985 v sode-

lovanju s KMTNC (King Mahendra Trust for Nature Conservation) in z denarno pomočjo Avstralskega urada za mednarodno razvojno pomoč. Ker ima KMTNC vsebinsko sorodne naloge kot ACAP (Annapurna Conservation Area Project), ki dela pod pokroviteljstvom PEDC (Passive Environmental Development Centre), sta programa medsebojno povezana, čeprav se drugi ukvarja predvsem z urejanjem naravnih parkov. Celoten projekt AREA je nastal kot odgovor na veliko ekološko krizo, nastalo v nekaterih delih Nepala zaradi povečane porabe lesa za kurjavo.

Oktober 1983 in januarja 1984 so organizirali dve odpravi, ki naj bi podrobneje raziskali problem in predvideli možne rešitve. Raziskave so pokazale, da je Gorepani med ustrežnejšimi naselji za tovrstno zamisel organizacije in sicer zaradi naslednjih razlogov (Jones 1988, str. 9):

- v Nepalju so gozdovi najbolj prizadeti na nadmorski višini okrog 3.000 m, tu pa leži tudi Gorepani;
- zaradi sorazmerno hladne klime porabijo tu veliko lesa za kurjavo;
- naselje leži na pomembnem križišču trgovskih, romarskih in turističnih poti, zato je močno obremenjeno;
- naselje leži v delu Nepala, kjer bi bilo zelo težko zgraditi cesto;
- v Gorepaniju živijo družine od domačih naravnih virov in le deloma od dohodka, ki ga prinašata turizem in trgovina;
- lokalna pančajatska uprava je sama zaposila, da se AREA loti tovrstnega projekta v njihovem naselju.

Izsledki raziskave

Podatke o Gorepaniju in njegovem razvoju so zbrali glede na tri osnovne kategorije (prav tam, str. 12-17): 1. ekonomski učinki, 2. kulturni vplivi, 3. vplivi na okolje.

1. V ekonomskem pogledu je značilno, da je število hotelov v naselju in okolici med leti 1978 in 1986 naraslo od 1 na 20. Šest jih je namenjenih domačim popotnikom, štirinajst pa tujim turistom. Toda izkoristek hotelov je bil leta 1986 le polovičen zaradi nenačrtne rasti. Štirje, leta 1987 zgrajeni hoteli, so stanje še poslabšali. Vse hotele so zgradili s finančnimi prispevki družinskih članov ali sorodnikov, ki so denar zaslužili izven naselja, oziroma v tujini (npr. kot vojaki indijske vojske).

Za Nepalce je značilno, da se odločajo za gradnjo hotela brez realnega ekonomskega računa, saj vidijo povečano možnost preživetja predvsem v številu teh objektov, ne pa v njihovi sposobnosti, da prinašajo dobiček. O ekonomičnosti naložbe začnejo premišljati šele z obiski turistov. Ti pa običajno pokupijo, ko ugotovijo prednosti svoje finančne pomoči, večino cenejšega blaga po ceni, ki prinaša domačinom kvečjemu minimalno korist, če ne celo škodo.

Pri ekonomskem računu domačini zelo nizko vrednotijo svoje delo. Lastništvo turističnega objekta je morda bolj prestižnega pomena, kakor pa sredstvo za preživljanje. Jones navaja primer izobraženega vaščana, ki je hotel vseeno zgradil, čeprav je

ekonomski račun pokazal, da se glede na cene vloženi kapital ne bo povrnil prej kot v sto letih.

V prvih letih uresničevanja programa AREA se v Gorepanju odnos, ki so ga imeli domačini do smotrnosti gradnje hotelov, še ni bistveno spremenil.

2. V kratkem času projekta je težko določiti kriterije za ugotavljanje sprememb v navadah, ki so nastale pod vplivom turistov. V širšem smislu je te spremembe mogoče razdeliti na dve skupini (socialne, zdravstveno-higienske). Glede socialne organizacije in vrednot v skupnosti so raziskave opozorile na naslednje pojave:

a) V skupnosti so zaradi stikov s turisti opazne spremembe vrednot. Ti so s superiornim vedenjem do domačinov in s pomanjkljivim spoštovanjem njihovih običajev sprožili pri njih podcenjevalni odnos do lastne kulture.

b) Zlasti pri mlajših ljudeh prihaja do zavračanja domačih tradicionalnih navad in vrednot ter do prevzemanja navad turistov.

c) Z vključitvijo žensk v turizem so morali moški prevzemati nekatera njihova opravila, kar je začelo spreminjati tradicionalno razmerje glede delitve dela v družini.

d) Nekatere mlajše ženske se niso več poročale, ker menijo, da zaradi dela za številne turiste nimajo časa, da bi skrbele še za družino.

Nakazane ugotovitve navajajo k sklepom, da je turizem razrahljal tradicionalno kulturno homogenost nepalske družbe.

Glede zdravja in higiene so ugotovitve naslednje:

a) Vpliv turizma se med domačini kaže nadalje z večjo izbiro hrane, kakršno so dotle uživali, s tem pa se je povečala njihova odvisnost od zunanjega sveta.

b) Določena obnašanja turistov so negativno vplivala na navade domačinov (ker so npr. tujei zaradi nekoliko bolj oddaljenih stranišč raje uporabljali okolico hiš, je to pri domačinih zbudilo dvom o tem, ali je gradnja stranišč smotrna).

c) Raziskovalci so ugotovili naraščajočo porabo mamil med turisti, kar se je razširilo tudi med domačini.

3. Od vseh vplivov, ki jih je v Gorepani prinesel turizem, so vplivi na okolje med najbolj očitnimi. V ospredju je zlasti naglo uničevanje gozda, ki je posledica naslednjih dejavnosti:

- povečana poraba lesa v hotelih za kuhanje in ogrevanje;
 - povečan obisk v hotelih, kamor so turiste usmerjale agencije, ki so jih prej same oskrbovale s šotori in kurjavo;
 - uporaba lesa za gradnjo hiš in hotelov;
 - zaradi boljše oskrbe turistov se je povečalo število živine, s tem pa je naraščalo povpraševanje po krmi;
 - zaradi večjega povpraševanja po hrani so se spremenili tradicionalni načini obdelovanja zemlje, zato se obseg obdelovalnih površin širi na račun gozda;
 - povečana poraba lesa; da bi nove obdelovalne površine zavarovali, jih ločujejo od pašnikov oziroma živine tako, da jih ograjujejo z lesenimi plotovi.
- Krčenje gozda destabilizira tla in ogroža tudi vodne vire. Dva sta ogrožena zaradi

drsenja zemlje, preskrbo z vodo pa ogroža tudi močna koncentracija bivališč, ki proizvajajo veliko odpadkov. Odpadki in nepravilna urejenost stranišč ne onesnažujejo le lokalne vodne vire, temveč tudi tiste, ki oskrbujejo nižja naselja. Kritični ekološki pogoji so posledica neustreznega obnašanja enih in drugih - domačinov in turistov.

Izrabljanje naravnih virov je najbolj pospešil ravno turizem. Turistična potrošnja je za domačine sicer dobrodošla in nekatere družine so v zadnjem času od turistov že skoraj popolnoma odvisne. Gorepani je namreč primer državne politike, ki poudarja turizem kot najpomembnejšo dejavnost. Zaradi ožjega gledanja na denarno korist pa marsikateri domačin spregleda ali omalovažuje negativne posledice, ki jih okolju prinaša nenačrtani razvoj turizma, še posebej zaradi destabilizacije naravnega ravnotežja.

Leta 1983 je Gorepani obiskalo 10.000 turistov, večina med avgustom in majem. Leta 1986 pa je to območje, sodeč po številu izdanih dovoljenj za "trekking", obiskalo že 18.160 turistov (prav tam, str. 14). Tolikšen dotok obiskovalcev je močno povečal porabo hrane in kurjave v vse številnejših hotelih na sedlu, kar je mogoče opaziti po vse večji ogolelosti prej gozdnate okolice. Da bi ustregli željam turistov so hotele gradili na krajih, ki so zanje najprivlačnejši. Tako so nastali tudi v smeri proti razglednemu mestu Pun Hill, čeprav so tamkajšnja tla zaradi strmih pobočij še posebno občutljiva. Tudi ti posegi so pospešili močne erozijske procese, ki grozijo, da bodo oskrbo Gorepanija z lesom povsem ogrozili.

Ukrepi in inovacije

Dela za začetek programa je odobril kralj. Osnovni cilj projekta, ki je stekel 1985. leta, je razvoj Gorepanija, ki bo omogočil sprotno samoobnavljanje okolja in čim manjše negativne posledice na okolje. Projekt je zato vpeljal naslednje inovacije (prav tam, str. 18):

- vzpostavitev ustreznega energijskega sistema, ki naj zmanjša porabo lesa za kurjavo;
- namestitev vodnih grelcev v kurišča za kuhanje;
- namestitev solarnih grelcev z uporabo ustrezne izolacije;
- ureditev lokalnih vodnih virov za preskrbo s pitno vodo;
- ureditev stranišč z možnostjo pridobivanja ustreznega komposta;
- ureditev odlagališč za odpadke (smeti).

Izbira posameznih programov ni bila odvisna samo od njihove gospodarnosti, temveč so pri odločitvah upoštevali tudi navade in družbene vrednote domačinov. Tako je bilo na primer potrebno poiskati ustrezen način za izkoriščanja organskih odpadkov iz stranišč, ki jih domačini zaradi predsodkov niso hoteli uporabljati za gnojenje. Po skupnem posvetovanju izvajalcev in domačinov so poiskali sprejemljiv način za pridelavo suhega komposta.

V okviru prizadevanj, da se zmanjšajo negativne posledice turizma, je organizacija AREA v Gorepaniju izpeljala več akcij:

1. Neformalne razgovore z lastniki hotelov z namenom, da se pojasni in ovrednoti pomen, ki ga imajo odnosi med stroški in dohodki, povezani s turizmom. Razlage

- so vsakokrat podprli s praktičnimi primeri.
2. Razdeljevanje posebnih brošur turistom, s katerimi jih opozarjajo na načine, da tudi sami pripomorejo k zmanjšanju negativnega učinka svojega obiska.
 3. Neformalni pogovori s turisti, pri katerih jih seznanjajo z možnostmi, kako naj sami pripomorejo pri prepričevanju domačinov, da čim manj posegajo v lastno okolje.
 4. Vaški pančajat so spodbudili, da je lastnikom hotelov priporočil, da zapisujejo različna zapažanja, ki so v zvezi s turizmom. Na teh izkušnjah bodo zmanjševali njegove negativne učinke ter uveljavljali pozitivne.

Strokovnjaki programa ob vsakem posegu v dogajanje domače družbe ne upoštevajo le njene ekonomske strukture, temveč tudi socialno. Pri ugotavljanju problemov in pri izbiri rešitev upoštevajo zato tudi poglede in potrebe prebivalstva. Pri tem skušajo uveljaviti prepričanje, da organizacija ne dela zanje (namesto njih), temveč skupaj z njimi. S tem želijo doseči, da izbrani program vzamejo za svojega. Le na ta način je mogoče računati, da se bo delo nadaljevalo tudi potem, ko bodo tuji strokovnjaki odšli.

Projekt temelji torej na medsebojnem zaupanju in brez vsiljevanja za domačine preveč novih idej, zato v bistvu predstavlja določeno obliko družabništva. Ob tem si tudi domačini pridobivajo sposobnosti za spoštovanje drugačnih idej, kar olajšuje njihove odločitve pri sprejemanju inovacij. Preden nov sistem vpeljejo, strokovnjaki predhodno predstavijo načine njegovega delovanja in osvetlijo predvidene koristi. Pri uvajanju novih naprav se v kar največji možni meri naslanjajo na domače vire.

Zanimanje za inovacije je v novejšem času tako narastlo, da primanjkuje svetovalcev. Domačini so pokazali veliko zavzetost zlasti pri delih za zaščito gozda in pri urejanju vodnih virov. Končni cilj prizadevanj organizacije je, da bi bili prebivalci na osnovi spoznanj o ogroženosti njihovega okolja in po izkušnjah, ki so si jih pridobili pri sodelovanju s tujimi svetovalci, pozneje sami sposobni sprejemati ustrezne ukrepe.

Ker se v Gorepaniju nisem zadrževal dalj časa, težko zanesljivo trdim, da je delo organizacije AREA povsem uspešno in da je brez pomanjkljivosti. Po razgovorih z domačini in ogledu inovacij v njihovih domovih pa vendarle menim, da organizacija dosega uspehe. Zaprta kurišča, s katerimi prihranijo več kot polovico prej porabljene toplotne energije ter sprotno ogrevanje vode in bivalnih prostorov, je mogoče najti že v večini domov. S krajšo anketo sem ugotovil, da večina prebivalstva delo AREA ocenjuje pozitivno ali vsaj nevtravno.

Pri ogledu gozdov je okoli novih hotelov mogoče opaziti popolnoma posekane površine. Po prvem zaraščanju tal je mogoče sklepati, da so poseke starejšega izvora, medtem ko se novejša izraba gozda čedalje bolj usmerja na redčenje gozda, kar ohranja njegovo obnavljanje.

Sklep

Neugodne razvojne poteze, ki se v Gorepaniju še pojavljajo, po moji oceni niso posledica delovanja organizacije AREA, temveč bolj ali manj nespremenjenega odnosa, ki ga imajo turisti do okolja in do domačega prebivalstva. Mnogi si še vedno brez zadržkov jemljejo tisto, kar potrebujejo, npr. les za kurjavo, ali pa si privoščijo naključno odmetavanje smeti pa tudi podcenjujoč odnos ne le do naravnega temveč tudi do kulturnega okolja domačinov. Tega seveda ne delajo vsi, toda pri dvajset tisoč turistih je vsako leto manj gozda in več odpadkov. Zato ni čudno, da je začela ukrepati vlada v Kathmanduju. Z zmanjševanjem števila dovoljenj za pohode (trekking) in z uvajanjem obveznega spremstva vodnikov pričakujejo, da se bo stanje polagoma izboljšalo.

Literatura

- Jones B., AREA - Report of Project, 1988, Passive Enviromental Development Centre
Gorepani - Deurali, Kathmandu
- Miehe G., Wegetazionsgeographische Untersuchungen in Dhaulagiri - und Annapurna
Himalaya, Dissertationes Botanical, Band 66, 1-2, Vaduz
- Trekking shouldn't mean only walking over somebody else's land, AREA, Sydney,
1987

THE PROJECT FOR NATURAL CONSERVATION AT GHOREPANI (CENTRAL NEPAL)

Marjan C e n c e n

(Summary)

The rapid growth of tourists visiting Nepal has caused serious environmental degradation in some areas of the country in the last twenty years. The settlement of Ghorepani, which is situated in the central part of Nepal, is believed to be one of the most popular with tourists out of Kathmandu and Pokhara. Owing to this the consumption of firewood and food has surpassed the local material resources.

On the basis of preliminary research done in the years 1983-84, the Australian organisation AREA (Association for Research and Environmental Aid) initiated the project concerned with the protection of the environment, in which the natives and tourists were also included.

Its operation is based on partnership, the natives thus being fully involved when the introduction of innovations is to be accepted. Such a cooperation should ensure the ability to carry out appropriate measures also after the foreign experts are gone. The improvements introduced until October 1988 were welcomed by the natives, the positive results are all the more obvious in the gradual revival of the forests.